

CRKVENO PRAVO I SAKRAMENT ŽENIDBE

DR MATIJA BERLJAK

U ovo pokoncilsko vrijeme pravo općenito, a ženidbeno posebno, klasičan je primjer rasprava, kritika, prijedloga i napadaja.

Zaručnici i bračni drugovi suočeni su s mnoštvom propisa, normi, zakona koji im se nameću i kojima se podvrgavaju a da ni sami ne znaju zašto. Ne vide da postoji neki odnos između zakona koji ograničava slobodu i kršćanskog poziva da se živi život u slobodi djece Božje. Uz to susrećemo čovjeka koji se boji da ne bude manipuliran, koji želi pokazati da je samosvojan, autonoman da ga ne vežu ni obziri, ni običaji, ni ikakvi zakoni; želi živjeti prema vlastitom nahođenju, po »svojim« zakonima. Svjedoci smo da se ljudi vladaju — žene, udavaju i rastaju — a da se ne obaziru na neko pravo katoličke ili bilo koje druge Crkve.

U ovom predavanju raspravljat ćemo o slijedećem:

— najprije se bavimo pitanjem da li je Crkvi potrebno vlastito pravo, kakvu i koju ulogu ono ima u životu zajednice;

— zatim, što s pravne strane možemo reći o sakramentu ženidbe, o njegovim stalnim i promjenjivim vrijednostima;

— na kraju ukratko spominjemo pastoralnu dimenziju kanonskoga prava.

1. TEMELJ, NARAV, I ULOGA KANONSKOG PRAVA

Crkva se uvijek poznavala i predstavljala pod njezinim karizmatičnim i institucionalnim vidom. Ove stvarnosti Crkve osobito su bile isticane i produbljivane na II. vatikanskom koncilu. U dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* ponajprije je istaknuta sakramentalna narav Crkve, da bi se zatim naglasilo koji je odnos između mističnog Tijela Kristova i hijerarhijskih organa: »Društvo sastavljeno od hijerarhijskih organa i mistično Kristovo Tijelo, vidljiv zbor i duhovna zajednica, zemaljska Crkva i Crkva koja već posjeduje nebeska dobra, ne smiju se smatrati kao dvije stvari, nego one tvore jednu složenu stvarnost, koja je sastavljena od ljudskog i božanskog elementa.«¹ Ova ideja još jasnije je izražena u *Gaudium et spes*. Krist je Crkvu »sazdao i

¹ Dogmatska konstitucija o Crkvi. *Lumen Gentium* br. 8.

uredio na ovome svijetu kao društvo i opskrbio je prikladnim sredstvima vidljivog i društvenog jedinstva. Tako Crkva koja je ujedno vidljiv skup i duhovna zajednica, hoda zajedno s čitavim čovječanstvom i sa svijetom proživljava istu zemaljsku sudbinu...²

Na temelju nauke Crkve izražene i u ovim citiranim odlomcima jasno izlazi da je Crkva karizmatička zajednica, sjedinjena nevidljivim vezama, ali da je u isto vrijeme i vidljiva zajednica, da ima strukturu jedne ljudske institucije. Društveni vid, organski i pravni, je sastavni dio Crkve koji traži upravo duhovni elemenat. Pomoću vidljivog elementa Crkva je prisutna, daje se ljudima. I zato se Crkva analogno uspoređuje s tajnom Utjelovljene Riječi kako to uči Koncil: »Jer kao što božanskoj Riječi uzeta narav služi kao živi organ spasenja, s Njom nerazrješivo sjedinjen, na sličan način društveni organizam Crkve služi Kristovu Duhu, koji je oživljuje, za rast tijela.«³

Objava i učiteljstvo predstavljaju nam Crkvu u isto vrijeme kao zajednicu milosti i zajednicu hijerarhijski uređenu, božansku i ljudsku, duhovnu i institucionalnu ili pravnu.⁴

Ona kao i svaka druga ljudska institucija ima potrebu određenog ustrojstva, oblika odnosa, određenih normi ponašanja sa svrhom da se na taj način pravedno uredi zajednica, da se riješe sukobi i napetosti, da se osigura vrijednost osobe, obitelji... Svaka i najmanja zajednica uspostavlja određene norme ponašanja. Reći zajednica, društvo, bez struktura i zakona je kontradikcija u sebi. Jasno da je onda i brak, taj izvor života, stanica ljudskoga društva i ishodište svega društvenog života također podložan određenoj strukturi i normama.

Pravnik ne može određivati što će biti norma ponašanja, što će biti zakon u Crkvi, kao ni određivati što se mora promijeniti u strukturi i zakonima Crkve, da ona bude što više nosilac pravednosti. To je zadaća teologa i učiteljstva. Prvenstvena dužnost pravnika je formulirati i tumačiti zakone. Ne postoji savršeno pravo, ne postoji kanon kojega ne bi trebalo tumačiti, iz jednostavnog razloga što se situacija čovjeka (bračnih drugova) ne može potpuno unijeti niti u knjigu, a kamoli u kanon. Kod tumačenja i primjenjivanja zakona mora se uvijek u ropsko slovo zakona unijeti slobodan duh čovjeka. Samo tada će norma biti nosilac pravednosti.

Istina je da crkveno pravo, kao i sva druga prava, može biti instrumentalizirano kako bi se postigao cilj neke osobe ili grupe ljudi, a ne pravedno uređenje društva. No to ne dokazuje da pravo nema vlastite bitnosti (jer može služiti oprečnim ciljevima), nego da postoje funkcije svojstvene i nesvojstvene pravu, koje se postižu onda kad je pravo izopačeno u biti, kada više nije pravo.⁵

2 Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* br. 40.

3 *Dogmatska konstitucija o Crkvi*. LG br. 8; usp. također Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika *Optatum totius* br. 16. O tome je pisao BAGGIO, S., *La natura pastorale della norma canonica*, u CRIS — dokumenti, br. 36, Roma 1977., str. 11 ss.

4 Usp. PIJO XII, *Mystici Corporis Christi*, u A. A. S. 35 1943, str. 224; o tome je pisao KOS S., *Međunarodni skup Kanonskog prava u Rimu*, u »Obnovljeni život« XXXII, br. 3, Zagreb 1977, str. 261 ss.

5 Usp. VILADRICH, P. J., *Il diritto canonico*, u AA. VV., *Corso di diritto canonico*, Vol. I, Brescia 1975., str. 34 gdje on doslovno kaže: ». . . ma anche solo uno sguardo alla storia è sufficiente per richiamarci drammatiche esperienze in cui il Diritto è stato profondamente violato strumentalizzandolo al raggiungimento di finalità ad-

Instrumentalizacija prava, koja se javlja i u Crkvi, bila je jedan od razloga nastanka pokreta koji su tvrdili da se naravi Crkve protivi imati neki svoj pravni poredak.⁶

U svjetlu onoga što je bilo rečeno jasno izlazi da Crkva kao institucija mora imati određenu strukturu i pravo. Treba ipak naglasiti da norma, propis, zakon ima vrijednost prava samo onda kada je u službi čovjeka, zajednice, a to je onda kad u svojoj biti sadržava pravednost, koja se nalazi i u naravi Crkve. Ono mora uvijek imati zadatak služenja ljudima a ne vladanja, zadatak sredstva kojim se postižu pravedni odnosi među ljudima.

2. ŽENIDBA I NJEZIN PRAVNI IZRAŽAJ

Studirati pravni vid ženidbe za nas znači studirati ovu stvarnost u cjelokupnom kontekstu prava, tj. kao vid ljudske društvene dimenzije. Već je sv. Toma u svoje vrijeme definirao zakon: »*Ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam habet communitatis promulgatae*«. ⁷ A da bi se došlo do istinitog pojma i sadržaja crkvenog ženidbenog prava potrebno je poći od cjelovitog promatranja ženidbe, tog prvog i najstarijeg oblika ljudskog života, čiji institucionalni počeci sežu u božanski red stvaranja. Brak i obitelj, ta sveopća ljudska stvarnost, sa svojim bogatstvima i problematikama satkana je, kao i Crkva, od božanskih i ljudskih, karizmatičkih i institucionalnih, privatnih i javnih elemenata. Kao takav on nužno po svojoj biti ima društvenu dimenziju, koja se mora ostvariti po pravednosti između bračnih drugova, pravednosti prema djeci, crkvenoj i državnoj zajednici. *Upravo ta dimenzija pravednosti čini da ženidba, kao i Crkva, ima nužno pravni izražaj*. Ona je podložna određenim strukturama i normama. Pravednost je stvarnost koja se nužno mora nalaziti u bračnim odnosima. Istina je da ona može biti ozakonjena na ovaj ili onaj način, može biti i neozakonjena ali uvijek će biti pravna.

Ozakonjenje na ovaj ili onaj način ili ne-ozakonjenje pravednosti ovisilo je u velikoj mjeri o mjestu, vremenu i kulturi u kojoj se živjela sama ženidba.

Ustrojstvo ženidbenog prava pretrpjelo je od prvih početaka do danas, u nekim stvarima bitne promjene. Naravno da postoje u ženidbenom pravu i nepromjenljive tradicije. Postoji težak problem s kojim se Crkva uvijek iznova mora suočavati ako ne želi proglasiti bitnim i nepromjenljivim one modele odnosa koji su bili uspostavljeni samo da bi se odgo-

dirttura opposte ... La lezione da questo paradosso non è tanto di dimostrarci che il Diritto manca di una propria entità e può servire agli scopi più contrastanti, quanto di insegnarci che esistono sunzioni 'proprie' del Diritto ed altre che gli sono 'improprie', realizzabili solo quando lo stesso Diritto è stato prima pervertito nel suo essere, quando, insomma, non è più Diritto.

6 Usp. ondje, str. 45—52; također CORECCO, E., *Diritto canonico*, u »*Dizionario Enciclopedico di teologia morale*« Ed. Paoline 1976., str. 233 ss.

7 S. THOMAS, *Summa Theol.*, I—II, q. 90, a. 40. O tome više u *Equipe aduatrice. Corso di formazione per operatori della pastorale prematrimoniale*, a cura di CUPA L., Roma 1975., str. 106 ss.

vorilo potrebama jedne određene epohe ili vremena, ali koji više ne izražavaju dimenziju pravednosti među bračnim drugovima i u zajednici.

3. ŽENIDBA SAKRAMENAT U PRAVU

U ženidbi kao naravnoj instituciji prepoznajemo jednu zemaljsku, sekularnu stvarnost. Ali sama činjenica da je ženidba jedna naravna stvarnost i da se ravna po zakonima te naravi stavlja je u jedan osobit odnos prema Bogu, kako se to vidi iz njezine prokreativne svršnosti. Taj već »sveti« karakter ženidbe poprima osobito bogatstvo kod krštenih, jer se po njemu na vidljiv način ostvaruje Crkva. Kršćanin se ne ženi samo kao čovjek nego kao onaj koji je uzdignut u red nadnaravi, kao kršćanin. Ženidba u tom slučaju nije više samo naravna institucija nego i sakramenat.

Tridentski sabor je to proglasio kao članak vjere, a Kodeks kanonskog prava iz 1917. i nacrt novog ženidbenog prava preuzima sakramentalnost ženidbe krštenih kao temelj ženidbenog prava katoličke Crkve.⁸

Brak je odraz Božje stvoriteljske volje otisnut u naravi ljudskoj i kao takav prožet Kristovom voljom, a otkupljenjem uzdignut na stupanj sakramenta. Jasno je stoga da se brak mora ravnati ponajprije po božanskom naravnom i pozitivnom pravu, a jer se nalazi u promjenljivom ljudskom društvu, moraju i ljudske vlasti (crkvena i državna) propisivati, na temelju spomenutog prava, norme koje će bolje širiti ili biti garancija pravednosti među ljudima. Ne možemo nijekati da postoji ovisnost između ustrojstva ženidbe i općeg kulturnog konteksta. Ženidbena praksa i promjene koje su se dogodile u pravu Crkve protumačive su jedino ako se polazi od tvrdnje da je ženidba sakramenat »a se«, različit od svih drugih sakramenata. Naime, svi drugi sakramenti imaju prvenstvenu ulogu u izgradnji Crkve, oni imaju značenje unutar kršćanske zajednice i odnose se na ekonomiju spasenja Novoga saveza, dok je ženidba prije svega čin zemaljskog života i kao takva ima značenje za zemaljsku ljudsku zajednicu. Ona je sakramenat po činjenici što je sklopljena od dvoje krštenih. Dakle, ona je sakramenat snagom krštenja i vjere.

Kodeks tvrdi, a ta tvrdnja prelazi i u nacrt novog ženidbenog prava, da je valjano sklopljeni ženidbeni ugovor između krštenih osoba u isto vrijeme sakramenat. O potpunoj nerazdvojujivosti sakramenta i valjanog ugovora kod krštenih govori kan. 1012 § 2, a također i nacrt novog ženidbenog prava.⁹ U prilog ove tvrdnje izgleda da govori i praksa Crkve, premda se danas o tom pitanju puno diskutira.¹⁰ Da u ženidbi nalazimo

⁸ Usp. TRIDENTSKI KONCIL, *Canones de sacramento matrimonii*, Sess. XXIV can. I; *Codex Iuric Canonici*, can. 1012 § 1, istim riječima i nacrt novog ženidbenog prava — *Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, Typis P. Vaticanis 1975., can. 242 § 1: »Christus Dominus ad sacramenti ad dignitatem evexit ipsum contactum matrimoniale inter baptizatos«. O ženidbi kao sakramentu usp. BOFF, L., *Il sacramento del matrimonio*, u »Concilium Rivista internazionale di teologia«, IX, fasc. 7, Brescia 1973., str. 32—46.

⁹ Usp. *Schema documenti pontificii* . . . , op. cit., can. 242 § 2: »Quare inter baptizatos nequit matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso sacramentum.«

¹⁰ Usp. MANZAN'ARES, J., *Habitudo matrimonium baptizatorum inter et sacramentum omne matrimonium duorum baptizatorum estne necessario sacramentum?*, u »Periodica de re morali canonica liturgica«, vol. 67, fasc. 1—2, Roma 1978, str. 35—71.

specifičan momenat koji kod drugih sakramenata ne možemo naći pokazuje način i oblik sklapanja ženidbe; dok se drugi sakramentalni čini ostvaruju u specifičnoj proslavi, sakrament ženidbe, *po sebi*, ne traži jedan određen oblik, kako to i danas pokazuje praksa o izvanrednom ženidbenom obliku. Naravno, pravo, s obzirom na ženidbenu privolu, koja čini ženidbu,¹¹ traži samo da pravno sposobne osobe izraze nakanu sklopiti ženidbu. Ljudski čin razmjene pristanka, koji je zakonit i valjan za ljudsko ovozemaljsko društvo, u isto je vrijeme sakramentalni čin dvoje krštenih. Oblik privole nema ništa specifično kršćanskog. Privola izražava duboku ljudsku volju i situaciju koja će se dijeliti s onim koji priznaje vrijednosti uzajamne plodne ljubavi, trajne vjernosti i pomoći u bračnom životu. Ovu duboku volju, koja se izražava pristankom, lijepo definira nacrt novog ženidbenog prava: »*Consensus matrimonialis est actus voluntatis quo vir et mulier foedere inter se constituunt consortium vitae coniugalis. Perpetuum et exclusivum, indole sua naturali ad problem generandam et educandam ordinatum*«. ¹²

Sve do Tridentskog sabora Crkva je priznavala ženidbe koje su bile tajno sklapane bez sudjelovanja crkvenog predstavnika. Štoviše, možemo reći sve do dekreta *Ne temere* (1907) za veliki dio Crkve valjanost kršćanske ženidbe nije ovisila od propisnog crkvenog oblika. Crkva, da bi spriječila tajne ženidbe sa svim poteškoćama i zlima, te neugodnim i štetnim posljedicama bigamija, određuje da su nevaljane sve one ženidbe koje se sklapaju bez propisanog oblika. Ova odredba ima i dublji razlog, naimе, ženidba ne može biti vidljiv znak milosti Božje ako zaručnici žele sakriti stvarnu činjenicu bilo pred Crkvom bilo pred društvom. A privatno dobro obitelji i opće dobro traže da se ženidba sklapa javno, u određenom obliku, kako bi zakonita vlast (crkvena i državna) mogla zaštititi odnose bračnih drugova, rješavati sporove itd. Ta nauka Crkve prelazi u kanonsko pravo koje govori da su valjane samo one ženidbe koje se sklapaju pred ordinarijem ili župnikom, ili pred onima koje su oni ovlastili i pred barem dvojicom svjedoka.¹³ Nacrt novog ženidbenog prava tumači da prisustvovati ženidbi sa strane ordinarija i župnika ili njihovog delegata znači samo: »*requirere manifestationem contrahentium consensus eamque recipere*«. ¹⁴

4. STALNE I PROMJENLJIVE VRIJEDNOSTI ŽENIDBE I PRAVO

Određene norme ženidbenog prava, premda su bile formulirane u prošlim vremenima, imaju vječnu i univerzalnu važnost, jer proizlaze iz same nepromjenljive biti ženidbe, a druge su norme bile tijekom povijesti mijenjane, kako bi mogle biti izražaj pravednosti, zbog posebne situacije

11 Usp. C. I. C. can. 1081 § 1; *Schema documenti pontificii* . . . , op. cit., can. 295 § 1.

12 *Schema documenti pontificii* . . . , op. cit., can. 295 § 2 Usp. OJNIK, S., *Zakon-ustanova in zakrament*, Maribor 1977., str. 81 ss.

13 Usp. *Tametsi* — dekret Tridentskog Sabora iz 1563. — Sess. XXVI de ref. matr. c. 1; zatim dekret o zarukama i braku po odredbi Nj. S. Pija X izdan po Sv. Kongregaciji Koncila *Ne temere* — hrvatski i latinski tekst ovih dekreta se nalazi u BELIĆ, M., *Zbirka kanonskih propisa o braku*, Zagreb s. d., str. 426 ss. odnosno str. 404 ss.; C. I. C., can. 1094; *Schema documenti pontificii* . . . , op. cit., can. 311.

14 *Schema documenti pontificii* . . . , op. cit., can. 311 § 2.

mjesta i vremena. Zakonodavstvo Crkve, koje se sastoji od promjenljivih i nepromjenljivih normi, bilo je formulirano u kanone sv. Otaca, lokalnih i ekumenskih sabora te papa, kako vjerujemo, pod utjecajem Duha Svetoga. Zanimljivo je da je i danas zakonodavstvo Crkve izraženo u kanonima. Ne upotrebljava se termin zakon (»nòmos«), koji označuje sudsku legalističku postavku, strogu obavezu, zapovijed, nego termin kanon (»kànòn«) koji općenito označuje pravilo ponašanja.¹⁵

Živimo u pluralističkom, sekulariziranom svijetu koji nas čini kritičnima prema samima sebi, prema našim religioznim, institucionalnim i pravnim formama. Ljudi se pitaju da li sadašnje pravo, a posebno ženidbeno, odgovara onim idejama o tom sakramentu koje su sadržane u Svetom pismu i kršćanskoj tradiciji. Odgovor možemo naći u reformi kanonskog prava koja je započela Drugim vatikanskim koncilom.

U *Gaudium et spes* oci daju novi opis ženidbe koji je više biblijski. Vidi se da se željelo prevladati juridičko poimanje braka kao ugovora, koji je bio preuzet iz rimskog prava. Koncil uči: »Intimna zajednica bračnog života i ljubavi, koju je Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima, sazda se bračnom vezom, to jest osobnim neopozivim pristankom. Tako se ljudskim činom, kojim supruzi sebe uzajamno predaju i primaju, rađa također, pred društvom, po božanskoj uredbi, čvrsta ustanova: ta sveta veza u cilju dobra kako roditelja i potomstva, tako i društva ne ovisi o ljudskoj samovolji.«¹⁶

Zanimljivo je da upravo taj opis braka ulazi u nacrt novog ženidbenog prava kao definicija: »Matrimonium . . . est intima totius vitae coniunctio inter virum et mulierem, quae, indole sua naturali, ad prolis procreationem et educationem ordinatur.«¹⁷

Nova teološka saznanja, napredak znanosti i nagle promjene životnih prilika povlače promjenu i prilagođavanje crkvenog ženidbenog prava. Ta potreba osobito se osjetila za vrijeme II. vatikanskog koncila, pa je bila osnovana komisija za reformu Kodeksa, koja je i izradila nacrt novog ženidbenog prava. Zna se da je tekst tog nacrtu bio poslan biskupima svijeta da dadnu svoje prijedloge. Još se ne zna konačni rezultat tog ogromnog posla, jer će neki kanoni, na primjedbe biskupa, biti ukinuti ili mijenjani, dok će novi biti dodavani. No, sam nacrt novog ženidbenog prava upućuje nas na neke novosti. Da ovo predavanje ne bi bilo samo teoretska rasprava, mislim da se možemo barem osvrnuti na neke važnije novosti koje donosi nacrt novog ženidbenog prava:

— Prije svega, u cijelom tom nacrtu opaža se decentralizacija vlasti; mnoge odluke se povjeravaju biskupskim konferencijama i ordinarijima. Tako na primjer:

— Zaručke mogu biti regulirane od partikularnog prava koje će odrediti biskupske konferencije;¹⁸ BK mogu za svoje područje izdati norme u vezi sa zaručničkim ispitom, navještajem i drugim što je s tim pove-

15 Usp. ANASTASIOU, I., *Kirchliche Disciplin im individuellen Leben des Gläubigen*, in »Concilium. Internationale Zeitschrift für Theologie«, XI, Heft 8/9, 1975., str. 473 ss.

16 *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu GS* br. 48.

17 *Schema documenti pontificii . . . op. cit.*, can. 243 § 1.

18 Usp. ondje, can. 247.

zано како би župnik mogao prisustvovati vjenčanju,¹⁹ imajući u vidu posebne prilike, mogu se ustanoviti ženidbene smetnje, bilo zabrane bilo zapreke;²⁰ uz odobrenje Sv. Stolice, BK mogu ustanoviti poseban oblik sklapanja ženidbe, koji bolje odgovara prilikama mjesta i naroda;²¹ može se odrediti najniža dob za sklapanje ženidbe;²² na temelju običaja i okolnosti mjesta, mogu se ustanoviti razlozi za rastavu od stola, postelje i stanovanja²³...

— Osjetljive su promjene na bolje u terminologiji, definicijama i pojednostavljenjima. Tako je npr. vrlo lijepa definicija ženidbe;²⁴ izostavljena je distinkcija između prvotnog i drugotnog cilja ženidbe; pojednostavljena je delegacija za prisustvovanje ženidbama;²⁵ ne govori se više o štolariini o kojoj govori Kodeks²⁶...

— Uvršten je pojam psihoseksualne bolesti. Naime, oni koji zbog teže psihoseksualne anomalije ne mogu preuzeti ženidbene dužnosti, nesposobni su za brak.²⁷

Neki smatraju da se u nacrtu novog ženidbenog prava puno toga promijenilo, dok drugi ne vide neke velike promjene. Ovdje se ne želimo staviti ni na jednu ni na drugu stranu, nego postaviti pitanje: da li je dosta da se samo pravo mijenja? Čini se, naime, da se ono mijenja kad se mijenja i svijest Crkve, a to je, izgleda, započelo Drugim vatikanskim saborom.

5. ŽENIDBENO PRAVO I PASTORAL

Bez zdrave ženidbe nema zdrave obitelji, a samo zdrava obitelj je temelj ljudske zajednice. I zato svi, a osobito pastiri duša, imaju tešku dužnost poučavati narod Božji o svemu onome što se odnosi na ženidbu kao naravnu ustanovu i sakramenat; o pravednim odnosima (izraženim u zakonima Crkve koji su u službi svih vjernika) koji trebaju vladati među bračnim drugovima, obiteljima, među svima. Nadalje, treba pripremati zaručnike na sakramenat ženidbe, pomagati im da mogu živjeti po zakonima Crkve, pravedno i u ljubavi. A kad se primjenjuje ženidbeno pravo (to čini svaki pastir duša) ono mora imati pastoralno i ljudsko obilježje. Zakon Crkve je u službi ljudi i zato mora biti osjetljiv na ljubav, na obranu ljudske osobe i formiranje kršćanina.²⁸ Kad je zakon donesen

19 Usp. ondje, can. 250.

20 Usp. ondje, can. 262 § 3.

21 Usp. ondje, can. 320 § 2.

22 Usp. ondje, can. 282 § 2.

23 Up. ondje, can. 350 § 2.

24 Usp. ondje, can. 243 § 1.

25 Usp. ondje, can. 313.

26 Usp. C. I. C., can. 1097 § 3.

27 Usp. *Schema documenti pontificii* . . . , op. cit., can. 297: »Sunt incapaces matrimonii contrahendi qui ob gravem anomaliam psychosexualem obligationes matrimonii essentialia assumere nequeunt«.

28 Usp. PAVAO VI, *Ad Praelatos Auditores, et Officiales Tribunalis Sacrae Romanae Rotae*, die 28 mensis ianuarii a. 1972, u A. A. S. 64, 1972, str. 205: »Anche il Diritto

i jasan u zahtjevu, kaže papa Pavao VI, tada budite pastiri, to jest nastojte da vas »društvo u kojem živite shvati«. Tada ćete otkriti koliko milosrđa je potrebno, rekao bih, »koliku elastičnost sam zakon Božji može imati da bi se prilagodilo slabostima i potrebama ljudi«. ²⁹

Ženidbeno pravo i pastoralna primjena normi toga prava, dakle, mora biti jednostavna, ljudska, fleksibilna, elastična. Tada će ono biti otvoreno prema potrebama, korisno za rast djevojaka i mladića, žena i muževa, te svih onih koji se spremaju ili već žive »mysterion« ženidbe.

ZAKLJUČAK

Zaključujući ovo predavanje, reći ćemo da se ženidbeno pravo kao i pravo općenito, koje je izražaj pravедnosti, ne protivi slobodi, nego naprotiv da joj pogoduje: »Doista što bi vrijedila sloboda priznata pojedincima, kad je ne bi štatile mudre i prikladne norme«? ³⁰ Već je Ciceron tako shvaćao pravo kad je pisao: »Legum omnes servi sumus, ut liberi esse possimus«. ³¹

Ipak bili bismo pristrani kad ne bismo istakli poznatu i od svijuju priznatu tvrdnju da uvijek i svuda, a pogotovo u bračnim odnosima, prvenstvo pripada ljubavi, »ali ljubav bez pravde (a pravda se izražava u zakonima), ne može postojati. Jedna i druga, idući uporedo, uzajamno se dopunjuju, izlazeći iz istog izvora, a to je Bog. Uostalom, sv. Pavao kaže da je kraljevstvo Božje 'Pravda, mir i radost u Duhu Svetom'«. ³²

ZUSAMMENFASSUNG

Im Aufsatz behandelt der Autor den Grund, die Natur und die Rolle des Kirchenrechts betreffs der Ehe. Die Kirche ist, betont Autor im Artikel, eine charismatische und eine institutionelle Gemeinschaft. Als eine institutionelle Geme inschrift braucht sie eine gewisse Organisation, eine gewisse Struktur und die Normen des Benehmens. Das Gesetz, betont der Autor, hat seinen

canonico, nella sua formulazione, nella sua interpretazione, nella sua applicazione, dovrà, dopo il Concilio, portare l'impronta di quella nota pastorale, che ci sembra debba imprimere alla legge della Chiesa un carattere più umano, . . . più manifestamente sensibile alla carità, che tale legge deve promuovere e tutelare . . . più esplicitamente rivolta alla difesa della persona umana ed alla formazione del cristiano alla partecipazione comunitaria della vita cattolica; Takoder u »Communicationes«, vol. IV, n. 1, Roma 1972, str. 7.

29 PAVAO VI, Ai membri del XVIII Capitolo Generale dei Redentoristi, il 5 ottobre 1973, u O'RIORDAN, G., *La teologia casistica del matrimonio dal concilio di Trento fino al Vaticano II*, Roma 1973/74., str. 108 (u rukopisu);

O pastoralnoj naravi kanonskih normi usporedi osobito VILADRICH, P. J., *Diritto e Pastorale*, u »Ius Canonicum«, vol. XIII (1973), str. 175 ss.; BAGGIO, S., *La natura pastorale della norma canonica*, op. cit., str. 15–24.

30 PAVAO VI, *Ad Prelatos et Auditores et Officiales Tribunalis Romanae Rotae . . .*, die, 20. m. januari a. 1970., u »Communicationes«, vol. II, n. 1, Roma 1970., str. 32: »La libertà, infatti, che cosa varrebbe all'individuo, se non fosse protetta da norme sapienti e opportune?«

31 CICERON, M. T., *Pro Cluentio*, 146.

32 PAVAO VI, *Sudioncima »Circus reneovationis canonicae pro iudicibus aliisque tribunalium administris«*, održan na P. U. G., u A. A. S. 1974., 12 — tu papa citira poslanicu sv. Pavla Rim. 14, 17.

Wert nur dann, wenn er im Dienste der Gemeinschaft steht. Dafür muss es gerecht sein. Der Christ heiratet nicht nur als Mensch, sondern auch als Christ. Die Ehe, die er schliesst, ist für ihn nicht nur eine natürliche Institution, sondern ein Sakrament (das Tridentinum und das CIC c. 1012). Im Kirchenrecht gibt es zwar Richtschnuren, die einen ewigen und universalen Wert haben, aber es gibt drin auch solche, die nur einem gewissen Raum und eine gewissen Zeit entsprechen und die sich dann natürlich ändern können. Die Seesorger müssen sich bemühen, das Volk Gottes mit dem Kircherecht, insbesondere was das Kirchenrecht betrifft, vertraut zu machen.

(Übers. A. Rebić)